

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sayı 1 Cilt 1: 1-6 / Ocak 2018

(Volume 1 Issue 1: 1-6 / January 2018)

ÇAĞDAŞ IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE YAŞAYAN ESKİ TÜRKÇE DEYİMLER

Serkan ŞEN^{1*}

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 55139 Kurupelit, Samsun, Türkiye

Gönderi: 01 Ocak 2018; **Yayınlanma:** 24 Ocak 2018
(**Submission:** January 01, 2018; **Published:** January 24, 2018)

Özet

Bu çalışmanın amacı, Çağdaş Irak Türkmen Türkçesinin Eski Türkçe kaynaklardan deyimler açısından nasıl beslendiğini ortaya koymaktır. Bu amaçla Çağdaş Irak Türkmen Türkçesinde yaşayan Eski Türkçe deyimler incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Irak Türkmen Türkçesi, Eski Türkçe, Deyim

Living Old Turkish Idioms in modern Iraqi Turkmen Turkish

Abstract: The aim of this study is to show how contemporary Iraqi Turkmen Turkism fosters in terms of idioms from Old Turkish sources. For this purpose, Old Turkic idioms living in contemporary Iraq Turkmen Turkism were examined.

Keywords: Iraqi Turkmen Turkish, Old Turkish, Idioms

***Corresponding author:** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 55139 Kurupelit, Samsun, Türkiye

Email: serkansen@omu.edu.tr (S. ŞEN)

1. Giriş

Türkçe Sözlük'te "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir." (TDK, 2015) biçiminde tanımlanan deyimler, Türkçenin anlatım zenginliğini yansıtan önemli dil birimlerindedir. Gelişim sürecinde mesafe kaydetmiş dillerde ifadeyi etkinleştirmek amacıyla deyimlerden sıklıkla yararlanır. Türkler, hayat tasavvurlarının ürünü olarak türettikleri deyimleri erken dönemlerden itibaren

kullanmışlardır. Türk dilinin günümüze ulaşan en eski yazılı vesikalarında deyimlere yer verildiği görülür (Aksan, 2000). Eski Türkçe metinlerde yer alan deyimler üzerine değişik zamanlarda birtakım çalışmalar yapılmıştır (Üstüner, 1989; Tekin, 2004) Köktürk, Uygur ve Karahanlı metinlerini kapsayan Eski Türkçe dönemine ait deyim varlığını bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir kitap ise tarafımızdan yayımlanmıştır (Şen, 2017). Bu makalede, Eski Türkçenin Deyim Varlığı (Şen, 2017) adlı çalışmamda geçenler ile Irak Türkmen Türkçesinde

tespit edilen deyimler karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Karşılaştırmada Çağdaş Irak Türkmen Türkçesi için İhsan S. Vasfi tarafından hazırlanan Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri (Vasfi, 1985) adlı eserden yararlanılacaktır. Irak Türkmen Türkçesinde görülen bir deyim Eski Türkçedeki kullanımın devamı olduğunun ölçütü olarak ise en az bir sözcüğünün günümüzdeki türevi ile ortak oluşu ve aynı kavrama gönderme yapması esas alınacaktır.

Ahmet Bican Ercilasun "Oğuz-Türkmen Dil Kaynakları" makalesinde (Ercilasun, 2000) Orhon, Uygur ve Karahanlı dönemi metinlerinin Yakutlar ve Çuvaşlar dışında bugünkü bütün Türk dünyasının ortak dil kaynakları olduğunu ifade eder. Bu bağlamda, Orhon, Uygur ve Karahanlı metinlerinde beliren dilin mirasçılarından biri de Çağdaş Irak Türkmen Türkçesidir. Geçmişten günümüze ortaklık arz eden deyimler, Çağdaş Irak Türkmen Türkçesinin Eski Türkçe kaynaklardan deyimler açısından nasıl beslendiğini ortaya koymaları açısından önemlidir.

2. Deyimler

açığı kel-: (Acısı gelmek) Hüzünlenmek, dertlenmek (ETDV: 63) > **açığı gelmek:** Kızılmak, darılmak (IT: 21).

adakin kuç-: (Ayağını kucaklamak) Ayağına kapanmak, yalvarmak (ETDV: 64) > **ayağına kapanmak:** Çok yalvarmak (IT: 45).

adakinta kösül-: (Ayağına kapanmak) Yalvarmak (ETDV:65) > **ayağına kapanmak:** Çok yalvarmak (IT: 44).

ağır ig-: (Ağır hastalık) Şiddetli geçen rahatsızlık, ölümcül hastalık > **ağır hasta olmak:** Çok hasta olmak (IT: 25).

ağızı beklen-: (Ağzını kapamak) Susmak, bir şey söylememek > **ağzını kapatmak:** Susturmak (IT: 29).

arka bol-: (Arka olmak) Yardımcı olmak, destekçi olmak (ETDV:71) > **arka çıkmak-olmak-:** Sahip çıkmak, yardımcı olmak (IT: 40).

aş suvsuş üz-: (Yeme içmeyi kesmek) Yemek yememek (ETDV:73) > **yemekten kesilmek:** Hastalık sebebiyle yemek yememek (IT: 251).

atı bat-: (Adı batmak) Anılmaz olmak (ETDV: 75) > **adı batmış:** Beğenilmeyen veya istenilmeyen birinin adını anmaktan çekinilirken söylenir (IT: 24), **adı batsın:** Defolsun, ortadan kaybolsun (IT: 24).

bağırka urun-: (Bağına basmak) Kucaklamak, koruyup kollamak (ETDV:78) > **bağrı üstüne basmak:** Pek çok sevmek (IT:50).

baş agrig-: (Baş ağrısı) Sıkıntı, dert (ETDV:79) > **baş agrısı:** Güçlük, yorgunluk veya sorumluluk gerektiren iş (IT: 52).

baş eg-: (Baş eğmek) İtaat etmek (ETDV: 79) > **baş eğmek:** Kabul etmek, istemeden başkasının emrine bağlı kalmak (IT:54).

baş koş-: (Baş koşmak) Rekabet etmek (ETDV:80) > **baş koşmak:** Var gücüyle bir işi başarmaya çalışmak (IT: 57).

baş kötür-: (Baş kaldırmak) Büyüklük taslamak, itaatsizlik etmek (ETDV:80) > **baş kaldırmak:** 1. Ayaklanmak. 2. Karşı koymak (IT:57).

başı tezigin-: (Başı dönmek) Bunalıp ne yapacağını bilememek (ETDV:80) > **başı dolanmak:** Baş dönmesine tutulmak (IT: 54).

başın kodı kemiş-: (Başını öne eğmek) Hor ve hakir durumda olmak (ETDV: 81) > **başı aşağı olmak:** Onuru zedelenmek (IT: 54).

başın ye-: (Başını yemek) Birinin felaketine neden olmak (ETDV: 81) > **başını yemek:** Birinin ölümünün başkasının yüzünden ileri gelmesi (IT: 59).

başka tokit-: (Başa vurulmak) Acı çekmek (ETDV: 82) > **başına çalmak:** Öfkeyle birine bir şey vermek veya bir şeyi iade etmek (IT:55).

başra kak-: (Başa kakmak) Yaptığı iyiliği yüzüne vurmak (ETDV: 82) > **başra kahmak:** Birine yapmış olduğu bir iyiliği ara sıra hatırlatmak, yüze vurmak (IT: 52).

boynun yogun kıl-: (Boynunu kalın kılmak) İyi duruma gelmek, gelişmek (ETDV: 90) > **boynu kaba:** Kendi nefisini beğenmiş, kabadayı (IT: 67).

boyun eg-: (Boyun eğmek) İtaat etmek (ETDV: 89) > **boyun eğmek:** İstemeden kabul etmek zorunda kalmak (IT: 68).

boyun sı-: (Boyun kırmak) Etkisiz duruma getirmek (ETDV: 89) > **boynunu kırmak:** Büyük zarara uğratmak (IT:68).

boyunka yüd-: (Boyuna yüklemek) Borç ya da ödev olarak üstüne almak (ETDV: 90) > **boyun borcu:** Vazife, yapılması gereken iş (IT: 68).

ecel tut-: (Ecel tutmak) Ölmek: (ETDV: 96) > **ecel gelmek:** Vefat etmek, ölmek (IT: 97).

egri yol-: (Eğri yol) Kötü işlere götüren tutum (ETDV: 97) > **egri yola sapmak:** Düz yoldan ayrılıp fena davranışlarda bulunmak (IT: 97).

elgi ışka yişil-: (Eli işe yatmak) Bir işte ustalaşmak (ETDV: 97) > **elinden iş gelmek:** Yetenekli ve becerikli olmak (IT: 103).

elgi keng-: (Eli geniş) Eli bol, cömert: (ETDV: 97) > **eli açık:** Cömert (IT: 101).

elgi kıygan-: (Eli dönek) Çalıp çırpın (ETDV:97) > **eli uzun:** Eline düşünce öteberi aşırın (IT: 104).

elig tarlıkı-: (El darlığı) Ekonomik açıdan zorda olmak (ETDV: 99) > **eli darda kalmak:** Muhtaç olmak (IT: 102).

elig tut-: (El tutmak) Kefil olmak, elinden tutmak (ETDV: 99) > **elinden tutmak:** Yardım etmek (IT: 103), **elini tutmak:** Yardım etmek (IT: 104).

elig tutuş-: (El tutuşmak) Tokalaşmak, selamlaşmak (ETDV: 99) > **el sıkmak:** Selamlaşırken birinin elini tutmak (IT: 106).

elig yaz-: (El açmak) Eli açık olmak, cömertleşmek (ETDV: 100) > **eli açık:** Cömert (IT: 101).

er büt-: (Adam olmak) Yetişkin erkek olmak (ETDV: 101) > **adam etmek:** Birini yetiştirip iyi insan etmek (IT: 23).

ékki yüzlüg ~ éki yüzlüg: (İkiyüzlü) Özü sözü bir olmayan (ETDV: 105) > **iki üzlü:** Yerine göre sözünü ve davranışını değiştiren (IT: 149).

gam yè-: (Gam yemek) Kederlenmek: (ETDV: 107) > **gam yemek:** Tasalanmak, üzülmek (IT: 116).

kan tök-: (Kan dökmek) Öldürmek ya da yaralamak (ETDV: 114) > **kan tökmeğ:** 1. Öldürmek. 2. Birçoklarını öldürmek veya ölümlerine neden olmak (IT: 160).

kaş tüg-: (Kaş düğümlemek) Kaş çatmak, somurtmak (ETDV: 117) > **kaş çatmak:** Kaşlarını hareket ettirerek öfkesini belirtmek (IT:163).

kız al-: (Kız almak) Gelin almak, oğlunu evlendirmek (ETDV: 122) > **kız almak:** Bir ailenin kızını gelin almak (IT: 167).

kız bér-: (Kız vermek) Kızını gelin etmek (ETDV: 122) > **kız vermek:** Bir ailenin kızını gelin vermek (IT: 167).

kız kol-: (Kız istemek) Kızı gelin olarak ailesinden talep etmek (ETDV: 123) > **kız istemek:** Evlenmek için bir kız ana baba ya da yakınlarından istemek (IT: 168).

kögülke al-: (Gönle almak) İyice anlayıp hatırda tutmak (ETDV: 142) > **gevline almak:** Sözün kendine karşı söylendiğini düşünerek üzülme (IT: 120).

kökin kes-: (Kökünü kesmek) Öldürmek, hiçbir izi kalmayacak biçimde ortadan kaldırmak (ETDV: 127) > **kökünü kesmek:** Bir daha üremeyecek şekilde ortadan yok etmek (IT: 171).

köngli açıl-: (Gönlü açıklamak) Ferahlamak, huzura kavuşmak (ETDV: 127) > **gevli açılmak:** Sevinmek (IT: 120).

köngül al-: (Hoşnut etmek) tiril edgü fi'lin köñüller alıp (ETDV: 132) > **gevil almak:** Gönül yapmak (IT: 119).

köngül baş bol-: (Gönül yara olmak) Acı çekmek: (ETDV: 132) > **üregi yaralı:** Acısı süren, büyük bir üzüntüsü bulunan (IT: 235).

köngül bert-: (Gönül kırmak) Kalp kırmak, üzme (ETDV: 133) > **gevil kır-:** Gücendirmek, incitmek (IT: 119).

köngül bér-: (Gönül vermek) Sevgi ile bağlanmak (ETDV: 133) > **gevil ber-:** Sevgiyle bağlanmak (IT: 120).

köngül sı-: (Kalp kırmak) Çok üzme, gücendirmek (ETDV: 135) > **gevil kır-:** Gücendirmek, incitmek (IT: 119).

köngülü bolma-: (Gönlü olmamak) Canı istememek (ETDV: 138) > **gevli olmamak:** Bir işi yapmayı içten kabul etmemek (IT: 121).

köngülü kagrul-: (Gönlü kavrulmak) Acı çekmek: (ETDV: 138) > **ciğeri yanmak:** Ağır üzüntüye kapılmak (IT: 76).

köngülke kır-: (Gönle girmek) Kalbinde yer etmek, sevgisini kazanmak (ETDV: 142) > **gevline girmek:** Bir şeyi beğenip sevmek (IT: 120).

köz aç-: (Göz açmak) Dikkat etmek, farkına varmak (ETDV: 143) > **gözü açılmak:** Öğrenip ayırt eder duruma gelmek (IT: 128).

köz at-: (Göz atmak) İncelemek (ETDV: 143) > **göz atmak:** Acele bir bakıvermek (IT: 123).

köz kam-: (Göz kamaştırmak) Hayran bırakmak (ETDV: 143) > **göz kamaştırmak:** Çok güzel olmak nedeniyle görenleri hayran bırakmak (IT: 126).

köz tik-: (Göz dikmek) Bir şeye sahip olmayı çok istemek (ETDV: 144) > **göz tikmek:** gözetlemek (IT:127).

köz yum-: (Göz yummak) Hatalarını görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak (ETDV: 144) > **göz yummak:** Kusurlarını gömemezlikten gelmek (IT: 132).

köz yumup açınca: (Göz yumup açınca) Çok kısa süreli (ETDV: 145) > **gözünü yumup açınca:** Çok kısa sürede (IT: 131), gözünü aç kapa: Pek kısa sürede (IT: 132).

közi aç: (Gözünü aç) Doyumuz, tamahkâr (ETDV: 145) > **gözünü aç:** Gözü doymayan (IT: 127).

közi su iç-: (Gözünü su içmek) Sevgiyle dolmak, içi aydınlanmak (ETDV: 146) > **gözünden suyu almak:** Çok güzel olmak (IT: 124).

közi tok: (Gözünü tok) Dünya malına düşkün olmayan (ETDV: 146) > **gözünü tok:** 1.Cömert. 2. Başkalarının malında gözü olmayan (IT: 131).

közün ba-: (Gözünü bağlamak) Yanılmak, gerçeği görmesini engellemek (ETDV: 147) > **gözünü bağı:** Gafil, soruşturmaksızın anlamadan (IT: 128).

közünge iler-: (Gözünü ilişmek) Dikkatini çekmek (ETDV: 147) > **gözünü ilişmek:** Tesadüfen görürmek (IT: 130).

közünge karakına kan kodul-: (Gözünü kan oturmak) Gözünü kan bürümek, nefrete yenik düşmek (ETDV: 147) > **gözünü kan çanağına dönmek:** Ağlamaktan, öfkeden veya göz ağrısından gözleri kızarmak (IT: 129).

közünge tokun-: (Gözünü dokunmak) Gözünü ilişmek, bir şey görüş alanına girmek (ETDV: 147) > **gözünü çarpmak:** 1. Kısa bir süre için göze görünmek 2. Dikkat çekmek (IT:125).

közünge yaş tökül-: (Gözünden yaş dökülmek) Ağlamak (ETDV: 147) > **gözünü yaş tökmeğ:** Ağlamak (IT: 132).

kulak tut-: (Kulak tutmak) Kulak vermek, dikkatlice dinlemek (ETDV: 148) > **kulak asmak:** Önemle dinlemek (IT: 174).

kulgak bér-: (Kulak vermek) Kendine söylenenleri dikkate almak (ETDV: 148) > **kulak vermek:** Önemle dinlemek (IT: 174).

kün bat-: (Gün batmak) Akşam olmak (ETDV: 151) > **gün batmak:** Güneş batmak (IT:133).

saçı yürüng bol-: (Saçı kırılmak) İhtiyarlamak (ETDV: 165) > **saçı sakalı ağarmak:** Yaşlanmak (IT: 206).

söz aç-: (Söz açmak) Bir konu üzerine konuşmaya başlamak: > (ETDV: 170) > **söz açmak:** Bir konuya değinmek (IT: 214).

söz al-: (Söz almak) Birinin sözünü dikkate almak, inanmak (ETDV: 171) > **söz al-:** 1. Bir toplantıda konuşmak için izin istemek. 2. Birinin bir işi yapacağına dair kesin vaat almak (IT: 214).

söz bérme-: (Söz vermemek) Konuşmamak, kayıtsız kalmak: (ETDV: 171) > **ses vermemek:** Cevap vermemek (IT: 211).

söz tut-: (Söz tutmak) Birinin tavsiyesini dikkate almak (ETDV: 172) > **söz tutmak** 1.Sözünü yerine getirmek 2. Söz dinlemek (IT: 216)

sözi yorı-: (Sözünü yürümek) Söyledikleri dikkate alınmak (ETDV: 172) > **sözi yerimek:** Söylediğini yaptırmak (IT: 217).

sözün kes-: (Sözünü kesmek) 1. Muhatabın konuşmasına son vermek 2. Karşısındakinin konuşmasına fırsat vermemek (ETDV: 172) > **sözünü kesmek:** 1. Konuşurken susmak veya başkasını susturmak 2. Söze son vermek (IT: 216).

sözün kısır-: (Sözünü kısaltmak) Kısaca söylemek (ETDV: 173) > **sözün kısası:** Sözün özeti (IT: 216).

suvdın ünmiş balık teg: (Sudan çıkmış balık gibi) Çaresiz: (ETDV: 174) > **sudan çıkmış balığa dönmek:** Çaresiz durumda olmak (IT: 218).

taş köngüllü: (Taş gönüllü) Duygusuz, sert karakterli (ETDV: 178) > **taş ürekli:** Başkasına acımayan, acımasız (IT: 83).

tawar saç-: (Mal saçmak) Malını paylaşmak (ETDV: 179) > **para tökmeğ:** Bir iş için çok para harcamak (IT: 201).

ter bol-: (Ter olmak) Ter basmak, utanmak (ETDV: 180) > **tere batmak, ter basmak, ter dökmek:** Hastalık veya yorgunluk sebebiyle çok terlemek (IT: 227).

tını kesil-: (Nefesi kesilmek) Soluğu durmak, ölmek (ETDV: 182) > **nefesini kesmek:** Öldürmek (IT: 186).

tike kulgakın: (Kulak dikerek) Dinlemek için tüm dikkatini vererek (ETDV: 182) > **kulağını dik tutmak:** Bütün gücüyle, önemle dinlemeğe çalışmak (IT: 174).

til aç-: (Dil açmak) Söze başlamak (ETDV: 182) > **dil açmak:** Konuşmaya başlamak (IT: 87), dili açılmak: Konuya başlamak (IT: 88).

til sal-: (Dil uzatmak) Hakaret etmek (ETDV: 183) > dile salmak: Birinin davranışlarını onun bunun yanında konuşmak (IT: 88).

til yası: (Dil belası) Bir kimsenin sözleri yüzünden uğrayacağı zarar (ETDV: 183) > **dil yarası:** Kötü ve ağır sözün gönülde yarattığı kırgınlık (IT: 92).

tilke ilin-: (Dile dolanmak) Sürekli bahis konusu yapılmak (ETDV: 185) > **diline dolanmak:** 1. Bir sözü tekrar tekrar söylemek 2. Birini üst üste kötülemeye çalışmak (IT: 91).

tiş kıs-: (Diş sıkamak) Dayanmak, sabretmek (ETDV: 186) > **dişini sıkamak:** 1. Darlık ve sıkıntıya karşı dayanma çabası içinde olmak 2. Masraflarını kısmak (IT: 93).

tiş teri: (Diş kirası) Bir kimseyi yedirip içirdikten sonra o kimseye verilen harçlık (ETDV: 186) > **diş kirası:** Yiyip içtikten sonra verilen harçlık (IT: 93).

tumlug yüzlüg: (Soğuk yüzlü) Ürkütücü görünüşlü (ETDV: 189) > **savug üz:** Sıcak davranmayan (IT: 209), üzünü savuğ tutmak: İyi karşılamamak, önem vermemek (IT: 240).

tuz etmek hakkı: (Tuz ekmek hakkı) Birinin iyilik ettiği kimse üzerindeki hakkı (ETDV: 190) > **duz ekmek hakkı:** Dostlar arasında bulunan karşılıklı haklar (IT: 94).

usın kötür-: (Uykusunu kaçırmak) (ETDV: 196) > **yuhsu kaçmak:** 1. Uyuyamamak 2. Bir durumdan kaygılanmak (IT: 257).

uuka basıt-: (Uyku bastırmak) Uykusu gelmek (ETDV: 196) > **yuhu basmak:** Üst üste uyumak (IT: 257).

ün bér-: (Ses vermek) Ses çıkarmak: (ETDV: 197) > **ses vermemek:** Cevap vermemek (IT: 211).

yaka tut-: (Yaka tutmak) Birine musallat olmak (ETDV: 199) > **yakasından tutmak:** Tutup salıvermemek (IT: 245).

yér yarılzun erti yérke kireyin erti: (Yer yarılıp yere girseydim) Ortadan kaybolmak (ETDV: 205) > **Yerin dibine girmek-geçmek:** Pek çok utanmak veya sıkılmaktan kimseye görünmek istememek (IT: 252).

yérke çal-: (Yere çalmak) Yere atmak, kötü duruma düşürmek (ETDV: 206) > **yere çalmak-vurmak-:** Hırpalamak, fena halde eziyet etmek, yenmek (IT: 251).

yol aç-: (Yol açmak) Önünü açmak, sebebiyet vermek) > **yol açmak:** Bir işe veya olaya sebebiyet vermek (IT: 253).

yol bér-: (Yol vermek) Yol göstermek, doğruluğa yöneltmek (ETDV: 210) > **yol vermek:** Kabul etmek, uygun bulmak (IT: 256).

yol körset-: (Yol göstermek) Öğüt vermek, yardımda bulunmak (ETDV: 211) > **yol göstermek:** Akıl öğretmek, tedbir yolu anlatmak (IT: 254).

yoldın çık-: (Yoldan çıkmak) Azmak, yolunu şaşırarak > yoldan çıkmak: Düz yoldan sapmak (IT: 254).

yolu açık: (Yolu açık) Önünde engel bulunmayan (ETDV: 212) > **yolu açık olmak:** İş kolay gelmek, işinde engelle karşılaşmamak (IT: 255).

yolın kes-: (Yolunu kesmek) Engel olmak (ETDV: 212) > **yol kesmek:** Tenhada birini veya bir kervanı soymak amacıyla karşısına çıkmak (IT: 254).

yürek kagrul-: (Yürek kavrulmak) Acı çekmek (ETDV: 214) > **ciğeri yanmak:** Ağır üzüntüye kapılmak (IT: 76), **üregine ataş tüşmek:** Çok tedirgin ve üzüntü içinde olmak (IT: 234)

yüreki yançıl-: (Yüreği burkulmak) Kederlenmek (ETDV: 215) > **üregi ezilmek:** Üzüntüden içi yanmak (IT: 234).

yüreki yarıl-: (Yüreği yarılmak) 1. Ödü patlamak, çok korkmak (ETDV: 216) > **üregi çatlamak:** Çok korkmak, korkudan kötü duruma düşmek (IT: 233).

yüz ewür-: (Yüz çevirmek) İlgi göstermemek, değer vermemek (ETDV: 217) > **üz çevirmek:** 1. Bir yana yönelmek 2. Birini aramazlıktan gelmek (IT: 237).

yüz suwı: (Yüz suyu) Şeref, haysiyet, onur (ETDV: 218) > **üz suyu tökmeğ:** Kendini zorlayarak çok rica etmek (IT: 238), **üzü suyu hürmetine:** Onun saygıya değer hatırı için (IT: 240).

yüzde çig bol- (Yüzü kırışmak) Yüzü asılmak, somurtmak (ETDV: 218) > **üz gözün turşatmak:** Suratı asık olmak (IT: 238).

yüzi açuk: (Yüzü açık) Namuslu (ETDV: 218) > **alın açuk:** Mert ve sağlam kimse (IT: 36).

yüzi karar-: (Yüzü kararmak) Suratı sevimsiz bir hâl almak (ETDV: 218) > **üzüm kara:** Ne yazık, keşke böyle olmasaydı, vah vah (IT: 239).

yüzi sorış-: (Yüzü ekşimek) Somurtmak (ETDV: 219) > **üz gözün turşatmak:** Suratı asık olmak (IT: 238).

yüzün açıt-: (Yüzünü ekşitmek) Somurtmak, yüzü memnuniyetsiz bir hâl almak (ETDV: 219) > **üz gözün turşatmak:** Suratı asık olmak (IT: 238).

yüzün al kıl-: (Yüzünü al kılmak) Yüz kızartmak, birini mahcup etmek (ETDV: 219) > **üzü kızarmak:** Utanıp heyecanlanmak (IT: 239).

yüzün yarut-: (Yüzünü ısıtmak) Takdir edilecek şeyler yapmak (ETDV: 220) > **üzünden nur yağmak:** Heybetli, kibar, dindar kimse için söylenir (IT: 239).

5. Sonuç

Çağdaş Irak Türkmen Türkçesinde biçim ve anlamca varlığını koruyan 113 adet Eski Türkçe deyim tespit edilmiştir. Karşılaştırmada kullanılan Irak Türklerinde Deyim ve Atasözleri adlı çalışmanın sınırlılığı dikkate alınırsa bu, önemli bir miktardır. Ulaşılan ortak deyimlerin 61 tanesi organ adlarıyla kurulmuş olup toplamın %69'una karşılık gelmektedir. Böylesine yüksek bir oranın izahı olarak organ adlarının temel söz varlığı içinde yer alması gösterilebilir. Zira temel söz

varlığına ait sözcükler zaman karşısındaki değişime yüksek direnç gösterirler. Ortak deyimlerde en fazla gönderme yapılan sözcük köngül 'gönül'dür. Bu durum Türklerin gönül merkezli kültürel tutumlarının yansımaları olarak değerlendirilebilir. Milletlerin, dünya algılayışlarını deyimler aracılığıyla dillerine de yansıtıklarını ifade etmiştik. Irak Türkmen Türkçesinde yaşayan Eski Türkçe deyimleri millî hafızamızdaki devamlılığın değerli göstergeleri olarak nitelendirmek mümkündür.

Kaynaklar

- Aksan D. 2000. En Eski Türkçenin İzlerinde. İstanbul: Simurg Yayınları. s., 94-96.
- Ercilasun AB. 2000. Oğuz Türkmen Dil Kaynakları. Türk Dili, s. 587, Kasım, s. 537-541.
- Vasfi İS. 1985. Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri (IT). İstanbul: Fuzuli Yayınları.
- Şen S. 2017. Eski Türkçenin Deyim Varlığı (ETDV). Ankara: TDK Yayınları, ISBN-10: 9751633279.
- Tekin T. 2004. Köktürk Yazıtlarındaki Deyimler Üzerine I-II. Makaleler II, Ankara: Öncü Kitap, s. 1-6.
- Uzun SL. 1991. Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri. Dilbilim Araştırmaları 2, s. 29-39.
- Üstüner A. 1989. XV. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Edebiyatında Atasözleri ve Deyimler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TDK. 2005. Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları. s. 517.